

როგორ აფასებენ ისტორიკოსები 1924 წლის აჯანყებას

კობიაშვილი ეკა

სსიპ №6 საჯარო სკოლა, ქ.თელავი

<https://doi.org/10.52340/idw.2021.501>

ქართული ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას წარმოადგენს ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ისტორიის შესწავლა..

კომუნისტური იდეოლოგიით შთაგონებული საბჭოთა იმპერიის საინფორმაციო „მანქანა“, რომელიც ყოველ ღონეს ხმარობდა 1924 წლის აჯანყების მოთავეთა სახელების დასამცრობად და მტრის ხატის წარმოსახატად. ასეთი შეფასება ზემოაღნიშნულ აჯანყებათა მონაწილეებზე თითქმის საბჭოთა იმპერიის მთელი არსებობის მანძილზე 70 წლის განმავლობაში მუსირებდა და დღემდეც კი შემორჩა.

ამდენად, აღნიშნული პრობლემის გაანალიზება კიდევ უფრო ღრმად და საფუძვლიანად შესწავლის აუცილებლობას წარმოადგენს და იგი თანამედროვე ეპოქაშიც არ კარგავს თავის აქტუალობას.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღნიშნულ თემას პირველად შეეხო კ. შელია. ავტორმა საკმაოდ ტენდენციურად შეაფასა ეს ისტორიული ფაქტი და ფართო საზოგადოებას სახალხო აჯანყება, უცხოური ძალების ინტერვენციის მცდელობად და სისხლის სამართლის დანაშაულად წარუდგინა - „გახრწნილი მენშევიკური პარტიის ნაშთები, საზღვარგარეთ ინგლისისა და საფრანგეთის ხელშეწყობითა და დახმარებით ამზადებდნენ შეიარაღებულ გამოსვლას საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ, გამოსვლების მომზადებას ხელმძღვანელობდნენ თავადაზნაურები, სისხლის სამართლის დამნაშავენი და სხვა ბანდიტები, ე.წ. ნაციონალ-დემოკრატების, სოციალ-ფედერალისტების მონაწილეობით, მენშევიკების საერთო ხელმძღვანელობით“ (წენგუაშვილი, 2005, 83).

თითქმის ასეთივე შეფასებას იძლევიან „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ნარკვევების“ საბჭოთა მკვლევარები და ხაზს უსვამენ, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ეროვნულ ხელისუფლებას ნ.ჟორდანიას მეთაურობით, რომელიც საფრანგეთში იყო ემიგრირებული, უშუალოდ კავშირი ჰქონდა უცხოეთის იმპერიალისტურ ძალებთან. მათი აზრით, 1924 წლის აჯანყებაც სწორედ ამ ძალებით იყო ინსპირირებული. „სარგებლობდნენ რა ინგლის-ამერიკელ-ფრანგ იმპერიალისტთა და მეორე ინტერნაციონალის ლიდერების მუდმივი მხარდაჭერით და დახმარებით, მათ გააქტიურეს კონტრრევოლუციური იატაკქვეშა საქმიანობა საქართველოში და ამზადებდნენ აშკარა გამოსვლას საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ“ (საქ.კომ. პარტიის ნარკვევები, 1971, 550).

ჯერ კიდევ საბჭოთა იმპერიის დაშლამდე, XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან, თითქმის ყველა თაობის მეცნიერ-მკვლევარი ენერგიულად შეუდგა საქართველოს ისტორიის ახალი და უახლესი პერიოდის შესწავლას. ამ საქმეში განსაკუთრებული როლი შეასრულა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ.ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ხელმძღვანელობამ, რომლის ინიციატივით ინსტიტუტის მეცნიერ-თანამშრომლები ენერგიულად შეუდგნენ საბჭოთა საქართველოს ე.წ. „თეთრი ლაქების“ შესწავლასა და წარმოჩენას, სამეცნიერო ბრუნვაში ახალი წყაროების და დოკუმენტების შემოტანას. 80-იანი წლების დამლევსა და 90-იანი წლების დამდეგს, ე.წ. „პერესტროიკის“ (გარდაქმნის) და საჯაროობის პირობებში, გამოქვეყნდა პირველი საგაზეთო პუბლიკაციები: გ.ციციშვილის, ა.მენთაშაშვილის, ა.მუჯირის, რ.გრძელბიდის და სხვების, რომლებშიც

მოცემულია ჩვენს წინაშე მდგარი საკვლევო პრობლემის ახლებური გაშუქება.

ჩვენ ვიზიარებთ მკვლევარ კ. წენგუაშვილის მოსაზრებას, რომ „1924 წლის აჯანყებისადმი მიძღვნილი საბჭოთა ისტორიკოსების ნაშრომებში, ხაზგასმულია შეიარაღებული გამოსვლების ლიკვიდაციის საქმეში, საქართველოს საგანგებო კომისიის აგენტურისა და ორგანიზაციების გამორჩეული როლი, მაგრამ ბოლო დრომდე არცერთი ეს ისტორიკოსი არ სვამდა საკითხს – ხომ არ იყო ეს აჯანყება, გარკვეულწილად პროვოცირებული საბჭოთა სპეც სამსახურებისა და სახელმწიფო სტრუქტურების მიერ“ (წენგუაშვილი, 2005, 86).

მკვლევარი მ. ბურდიაშვილი თავის მონოგრაფიაში – „ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოძრაობა საქართველოში 1921–1924წ.წ“ მთლიანად ეთანხმება კ. წენგუაშვილის მოსაზრებას და აღნიშნავს, რომ „1924 წლის აჯანყებამ საბჭოთა ხელისუფლების ყველა მოლოდინი გაამართლა და სერიოზულად დააზარალა საქართველოს ეროვნულ-განმანათავისუფლებელი მოძრაობა, რომელიც დიდი ხნის მანძილზე წელში ველარ გაიმართა“ (წენგუაშვილი, 2005, 98; ბურდიაშვილი 2014,18). ზემო აღნიშნული შეფასება, ჩვენი აზრით, სავსებით კანონზომიერი და მისაღებია.

1924 წლის აჯანყებამ კრაზი განიცადა, მარცხის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზის შესახებ გამოთქმული მოსაზრება როგორც ქართული საბჭოთა, ისე თანამედროვე ისტორიოგრაფია თითქმის თანხვედრაშია. სახელდობრ, ხაზგასმულია, რომ მოხერხდა აჯანყების ხელმძღვანელთა, მასში მონაწილე პარტიების თანხვედრა, მათი მონოლითურობა“ (წენგუაშვილი, 2005, 90). ნესტან კირთაძე ამასთან დაკავშირებით ხატოვანი სიტყვებით, სამართლიანად შენიშნავს – „მაშინაც საქართველოს, თავისუფლებისათვის საბძოლო ჟინით გზნებამორეულს და უკვე ბრძოლის ზღურბლზეც ფეხშედგმულს, ყველაზე დიდი საბედისწერო სენი სჭირდა: სენი შინაგანი დაქსაქსულობისა , შინაგანი დაპირისპირებისა ანუ... „შინაპარტიულობისა“ თუ „შინაკლანურობისა“ (კირთაძე, 1996, 193).). მკვლევარი ნესტან კირთაძე კი თავის ვრცელ მონოგრაფიაში 1924 წლის აჯანყებას ასე აფასებს: „ეს იყო ჭეშმარიტად სახალხო აჯანყება – აჯანყება ეროვნული თავისუფლებისა და სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის“ (კირთაძე, 1996, 186).

საბჭოთა ხელისუფლებამ იბრუნა, რომ სისხლში ჩაეხშო ქართველი გლეხობის ლტოლვა თავისუფლებისა და ეროვნული თვითმყოფადობისაკენ, ყველაფერი გააკეთა იმისათვის, რომ ხალხს სამუდამოდ დაევიწყებინა დამოუკიდებლობის გემო“ (ბურდიაშვილი, 2014,20).

ასევე ყურადსაღებია საფრანგეთში ემიგრირებული საქართველოს მთავრობის ხელმძღვანელის ნოე ჟორდანის შეფასებაც. იგი აჯანყების ისტორიული მნიშვნელობის შესახებ წერს „ავვისტოს აჯანყებას ჰქონდა დიდი დადებითი შედეგები. შიგნით მან გააერთიანა მთელი ერი ამოთხარა ორმო ჩვენსა და მტერს შორის. გარეთ მან დასვა ჩვენი საკითხი პრაქტიკული პოლიტიკის დღის წესრიგში. იგი უდიდესი მოვლენაა... ჩვენს ისტორიაში. ის იჭერს ცენტრალურ ადგილს და მის ირგვლივ იკრიბება ყველა სასიცოცხლო ძალა“ (გრძელიძე, 1992,3).

პროფესორ ფარნაოზ ლომაშვილის შეფასებით: „აჯანყებას უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. მან ნათელჰყო, რომ ქართველი ხალხი თავისი ეროვნული სახელმწიფოებრიობის დაკარგვას არასოდეს შეურიგდებოდა“ (ლომაშვილი, 1997, 113).

ვ.ბენიძე თავის გამოკვლევაში წერს: „ავვისტოს აჯანყების დამარცხება ერთის მხრივ გამოიწვია ოპოზიციური პოლიტპატიმრებისა და ქართული ემიგრაციის შინა წინააღმდეგობთა გაღვივება და დააჩქარა მათი რიგების დაშლა, მეორეს მხრივ, აამაღლა ეროვნული თვითშეგნება და წარმართა იგი განმათავისუფლებელი ბრძოლის რეალური გზების ძიებისაკენ“ (ბენიძე, 1991,32).

ზოგიერთი მკვლევარი კი რადიკალურად არის განწყობილი და აჯანყებას, განსაკუთრებით მის შედეგებს უარყოფითად აფასებს. ასე მაგალითად, გიორგი ციციშვილი თავის გამოკვლევაში ხაზგასმით მიუთითებს, რომ „1924 წლის აჯანყება დიდი უბედურების გარდა, რაიმე რეალური დადებითი შედეგები ხალხს ვერ მოუტანა“ (ციციშვილი, 2004, 57). ავტორი ამ მოსაზრების განსამტკიცებლად იშველიებს ქართველი ემიგრანტების – კარლო ჩხეიძის და გიორგი კერესელიძის გამონათქვამებს, რომლებიც აღიარებენ, რომ „ჩვენ დავლუპეთ

საქართველო“ (ციციშვილი, 2004, 57).

აჯანყებული ქართველებისადმი ევროპიდან სამხედრო დახმარების შემდგომ უიმედობაზე ასევე მეტყველებს დემოკრატიული საქართველოს ერთ-ერთი თვალსაჩინო მოღვაწის, გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის მოხსენება, რომელიც მან წაიკითხა 1925 წლის 10 ოქტომბერს პარიზში იქ მყოფი ემიგრირებული მთავრობის სხდომაზე. აღნიშნული მოხსენება საბჭოთა აგენტურამ მოიპოვა. იგი ამჯერად საქართველოს პრეზიდენტის არქივში ინახება. მოგვაქვს მოკლე ამონარიდი ამ მოხსენებისა: „მთავრობის წევრების დავალებით მოვინახულე საფრანგეთის სამხედრო სამინისტროს II განყოფილების პოლკოვნიკი ფურნიე და გავაცანი მას მთავრობის ინფორმაცია საქართველოში არსებული მდგომარეობის შესახებ. პოლკოვნიკმა მიმითითა რუკაზე და მითხრა: აი, კოლოსალური რუსეთი და თქვენი პატარა საქართველო – შეგიძლიათ კი თქვენი მცირე შესაძლებლობებით დაამარცხოთ იგი? თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობისა და საფრანგეთის საშინაო ვითარებიდან გამომდინარე ჩვენი მხრიდან არავითარი დახმარების იმედი არ უნდა იქონიოთ“ (საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, 14, 2, 28, 652–654).

1924 წლის ისტორიის საკითხები ეროვნული ინტერესების პოზიციიდან შედარებით ფართოდ, ამასთან, ავტორების ზოგჯერ ინდივიდუალური ხედვით აისახა. ცნობილია, რომ ნებისმიერი ისტორიული პრობლემის კვლევისა და მისი მეცნიერულად გადაჭრის საქმეში ერთ-ერთი მთავარი როლი წყარომცოდნეობით ბაზას ენიჭება, ჩვენს წინაშე მდგარი პრობლემის გაშუქებაც, მისი ობიექტური გააზრება და სრული, რეალური სურათის წარმოჩენაც ისტორიული წყაროების გარეშე წარმოუდგენელია ზემოაღნიშნული თემის შესახებ განსაკუთრებით საინტერესოა საქართველოს შინაგან საქმეთა არქივის სხვადასხვა განყოფილებების ფონდებში დაცული მეტად მდიდარი მასალები, ფოტო დოკუმენტები. აქვე გვინდა ავღნიშნოთ, რომ ზემოხსენებული არქივის პირველი გზამკვლევი ნესტან კირთაძეა, რომელმაც პირველად გამოავლინა მთელი რიგი, ერთხანს საიდუმლო გრიფით დაცული მასალები და სამეცნიერო ბრუნვაში შემოიტანა მისი ფრაგმენტები. ფრიად საინტერესო მასალებია დაცული საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივის ფონდებშიც. მეტად ღირებული მასალებია შემონახული ისევე ყოფილი მარქსიზმ-ლენინიზმის, ამჟამად საქართველოს პოლიტიკური პარტიების არქივის ფონდებში; ყურადსაღებია აგრეთვე ჰარვარდის მიკროფირები, რომლებიც ამჟამად საქართველოს ეროვნულ არქივშია განთავსებული. სწორედ აღნიშნულ არქივებში მოძიებული წყაროები დაედო საფუძვლად ჩვენს გამოკვლევას.

თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში 1924 წლის მარცხისა და მისი შედეგების შესახებ ძირითადად ორი ურთიერთსაწინააღმდეგო შეფასებები ჩამოყალიბდა. ავტორთა დიდი უმრავლესობა თავიანთ გამოკვლევებში ხაზს უსვამს აჯანყების გმირული ჰეროიკულ ეპიზოდებს, დადებითად იხსენებს და ერთგვარად ხოტბას ასხამს საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის მსხვერპლად შეწირულ მამულიშვილებს, გმობს და ამავე დროს წუხილს გამოთქვამს იმ სასტიკი რეპრესიების გამო, რომელიც საბჭოთა რეჟიმმა აჯანყებულ რეგიონებს თავს დაატყდა.

ბიბლიოგრაფია:

1. ბენიძე ვ. (1991): 1924 წლის აჯანყება საქართველოში, გამომცემლობა „ცოდნა“, თბილისი.
2. ბურდიაშვილი მ. (2014): ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა საქართველოში 1921-1924 წლებში, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
3. გრძელიძე რ. (1992): 1924 წლის სახალხო აჯანყება საქართველოში, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
4. კირთაძე ნ. (1996): 1924 წლის აჯანყება საქართველოში, გ. ტაბიძის სახელობის სააქციო საზოგადოება „სტამბის“ სარედაქციო ცენტრი, ქუთაისი.
5. ლომაშვილი ფ. (1997): საქართველოს ისტორია, XI კლასი, სახელმძღვანელო, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.

6. საქართველოს კომუნისტური პარტიის წარკვევები (1971): საქართველოს კომუნისტური პარტიის ისტორიის წარკვევები, „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცეკასთან არსებული პარტიის ინსტიტუტი, მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის ფილიალი“.
7. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფონდი 14, აღ.2, საქმე 28
8. ციციშვილი გ. (2004): სიმართლე ანტისაბჭოთა ეროვნული მოძრაობისა და 1924 წლის აჯანყების შესახებ (მე-80 წლისთავის გამო), თბილისი.
9. წენგუაშვილი კ. (2005): საქართველოს ისტორიოგრაფია 1921–1925წ.წ. გამომცემლობა, „მემატიანე“, თბილისი.

How Historians Assess the 1924 Uprising

Kobiashvili Eka

Leading Teacher of 6 Public School ,Telavi

Abstract

This article is about 1924 rebellion, which is valued differently by historians of different times.

In modern Georgian historiography, two conflicting assessments have been made about the failure of 1924 and its consequences. The vast majority of the authors emphasize the heroic episodes of the rebellion in their research, positively remembering and praising the patriots who sacrificed their lives for the independence of Georgia, condemning and at the same time expressing their sorrow and grief. The issues of the national struggle against the Soviets, in particular the history of 1924, were reflected relatively broadly from the position of national interests, however, sometimes by the authors from an individual point of view. It is well known that one of the main roles in the study of any historical problem and its scientific solution is based on source science.

საკვანძო სიტყვები: აჯანყება, ბოლშევიკები, საბჭოთა ხელისუფლება, ეროვნული სახელმწიფოებრიობის დაკარგვა, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა.

Keywords: Rebellion, the Bolsheviks, Soviet government, loss of national statehood, national liberation movement.